

פרק י / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק ט למדנו שדוד נטה חסד למפיבשת בן יונתן בזכות אביו. המילה חסד מוזכרת בפרק ט שלש פעמים בפסוקים א, ג, ז החסד שעשה דוד בא להמחיש את המשפט "ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו" (ח, טו). על החסד שעשה נקרא בפרק י.

בכל המלחמות והכיבושים של דוד בגבולות ישראל הוא לא נגע לרעה בבני עמון. מדוע?

כידוע היה נחש מלך עמון שונאו של שאול לאחר שהכה את חילו ליד יבש גלעד. "ויכו את עמון עד חם היום, ויהי הנשארים ויפצו, ולא נשארו במ שנים יחד" (שמ"א יא יא). במדרש תנחומא (וירא) מובא שכאשר דוד ברח מפני שאול, באו אליו אביו ואמו ואחיו ודוד הביאם אל מלך מואב (ככתוב בשמ"א כב ד). "וינחם את פני מלך מואב" כלומר: דוד הנחה, הביא את הוריו אל מלך מואב, בתרגום הסורי "ויניחם" השאירם. לדוד היה ייחוס משפחתי רם מצד רות שהייתה ממשפחה מיוחסת במואב. מלך מואב לא נתן מחסה למשפחת דוד אלא הרג את כל בני משפחת דוד שהייתה אצלו. רק אח אחד נמלט אל נחש מלך בני עמון, ושלה מלך מואב אל נחש (בקשה להסגירו) ולא רצה לתנו (להסגירו) למלך מואב.

איזה חסד עשה דוד עם חנון בן נחש?

כשמלך בני עמון מת שלח דוד בידי עבדיו דברי ניהומים לבנו חנון שמלך תחתיו.

איך קיבל המלך הצעיר את המעשה האדיב של דוד?

שרי בני עמון הסבירו לחנון המלך כי דוד לא שלח את המלאכים כדי לנחם את המלך האבל על מות אביו, אלא כדי לרגל את רבת עמון "הלוא בעבור חקר את העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את עבדיו אליך" (פס' ג). לחקור- לרגל את הארץ ולהפכה כלומר: לחקור אותה מכל צד, על דרך "הפך בה" (בתורה) "והפך בה" (מ' אבות ה כב). רד"ק פירש: כי הבודק הדבר יפה הופך את העניין מכל צד, לכן השתמשו שרי עמון בשלושה לשונות ריגול: חקר, רגל והפך. לפי פירוש אחר אומרים שרי בני עמון למלך ששליחי דוד באו להפוך את העיר להחריב ולהשמיד כמו: "והפכתי כסא ממלכות והשמדתי חזק ממלכות הגוים" (חגי ב כב). "ונינוה נהפכת" (יונה ג ד) – נחרבת. "ויהפך את הערים האל" (בר' יט כה) הכוונה השחית והחריב. לפי שרי בני עמון ניהום האבלים משמש הסוואה למזימת ריגול, ולפי פירוש אחר להרוס את העיר במלחמה.

כיצד חנון היה צריך לנהוג?

אפילו אם חשד בשליחי דוד היה עליו להתייחס אליהם בכבוד ובינתיים לחקור מה כוונותיהם האמתיות, אם באמת באו לנחמו, או כוונתם לרגל את הארץ. אילו נהג כך היה מגלה חכמה רבה. הוא היה צריך להביא בחשבון שדוד מלך אדיר שכבש את כל הארצות סביב עמון, ואם לא פגע עד כה לרעה, אל למלך בני עמון לנהוג בפזיזות. להתגרות בדוד ולהסתכסך עמו ולהביא על עמו מלחמה מסוכנת.

כיצד נהג חנון?

הוא היה מלך צעיר חסר ניסיון ומתרברב. רצה להוכיח לעמו שאינו פוחד מדוד, לפיכך העליב והשפיל את שליחי השלום של מלך ישראל. הוא ציווה לגלח חצי זקנם לאות ביזיון. אצל עמי המזרח נחשב הזקן לתפארת הגבר ולסמל גבורתו, ואצל הערבים הוא מעין סמל לקדושה.

חכמינו אמרו: "הדרת פני זקן" (שבת קנב ע"א). גזיזת הזקן הייתה סימן לעבדות, כי כך נהגו בעבדים. בדה"א יט ד כתוב: "ויקה חנון את עבדי דויד ויגלחם". חנון גם ציווה לכרות את מדווייהם-מדיהם, בגד השרד שלהם עד החצי עד שתותיהם- עד תחתית מותניהם, ובדה"א יט ד כתוב עד המפשעה, כלומר: עד המקום בו נפרדות רגלי האדם מהחלק העליון של הגוף. (מלכי אשור נהגו להוליך כך את שבוייהם). לאחר גזיזת הזקן וכריתת המדים, חנון גרשם ולא הניח להם אפילו להחליף את בגדיהם, כדי להשפילם ולבזותם לעיני כל עמו.

כיצד הגיב דוד על מעשיו המשפילים של חנון?

דוד שלח אנשים ובגדים בידיהם, כדי לקבל את פני שליחיו ולנחמם, "כי היו האנשים נכלמים" (פס' ה). בפסוק ב הוא קורא להם עבדים=שרים על שם מעמדם, וכאן קורא להם האנשים, לומר שגדולים ונכבדים היו. רש"י לבמד' יג ג אומר: כל האנשים שבמקרא לשון חשיבות. דוד אמר שהשליחים ישבו ביריחו עד אשר זקנם ישוב ויצמח. הוא הבין שמלך יהיר וקל דעת כחנון מהווה סכנה לישראל והחליט לשים קץ לשלטונו.

מדוע לדעתכם שלח דוד את השליחים דווקא ליריחו?

יריחו הייתה באותה שעה חרבה, רק בימי אחאב חזרה ונבנתה על תלה הישן (מ"א טז לד), ומשום כך יכלו לשבת בה רחוקים מאדם כדי שלא יתביישו.

מה עשה חנון?

חנון הבין כי העמונים השניאו עצמם על דוד והוא לא יסלח להם על העלבון. חנון ביקש לו בעלי ברית שיבואו לעזרתו. את ארם בית רחוב, ממלכה קטנה, אחת המלכויות הארמיות בסוריה, ואת ארם צובה שנוצחה כבר ע"י דוד (ח ג-ד). ארם צובא הייתה ראש ממלכות ארם בימי דוד וחלשה על כמה ארצות בסוריה עד הפרת ואולי גם מעבר לו. הדדעזר מלך צובא שכבר נכנע פעם לדוד, מצא לו עתה הזדמנות נאותה לפרוק מעליו את שלטון ישראל. עשרים אלף רגלי הצטרפו לחילו של חנון. ומאת מלך מעכה שכר אלף איש. מעכה הוא שם שבט מבני נחור (בר' כב כד), היה נתון להשפעת ארם, סוברים שממלכה זו ירשה מזרעו של חנון ובמערב הבשן (דב' ג יד; יהו' יב ה). וממדינת טוב שבראשה עמד מלך או מושל בשם איש טוב ששכנה מצפון לגלעד (שופ' יא ג ה) הצטרפו לעמונים שנים עשר אלף איש. יפתח הגלעדי ישב בארץ טוב כאשר גורש מביתו (שופ' יא ג).

דוד לא המתין עד שיעלו עליו, אלא הקדים ועלה עליהם למלחמה. "וישמע דוד וישלח את יואב ואת כל הצבא הגבורים" (פס' ז). רד"ק מסביר הגיבורים אלה הם חיילים נבחרים שהצטיינו בגבורתם.

מה הייתה תכנית המלחמה של מלך עמון?

בני עמון פתחו מערכה ליד שער עירם רבת עמון, ואילו בעלי בריתם הארמים פתחו במערכה שנייה. צבאות השכירים הארמים לא התחברו עם בני עמון, אלא נשארו בשדה במרחק מה מן העיר.

איך מתואר המצב במקרא?

" וירא יואב כי היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור" (פס' ט). כלומר: העמונים ובעלי בריתם הארמים אגפו את צבאות ישראל משני צדדים. בני עמון מצד צפון והארמים מצד דרום. בדה"א יט י כתוב: "פנים ואחור".

כיצד החליט יואב לפעול?

יואב ידע שעיקר הסכנה מצד הארמים לפיכך החליט "לטפל" תחילה בהם. הוא חילק את צבאו, חלק אחד שבו היו חיילים מובחרים בפקודו יילחם בגדודי הארמים בשדה, וחלק שני בפקודו של אחיו אבישי בעזרת חיל קטן יילחם בבני עמון ליד שער העיר. כל אחד יהיה מוכן לבוא לעזרת השני בשעת הצורך.

כיצד זה מובע במקרא?

"ויואמר אם תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה, ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך" (פס' יא).

באיזה משפט עידוד וברכה השתמש יואב?

"חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלקינו וה' יעשה הטוב בעינינו" (פס' יב). ערי אלו קינו הן ערי ארץ ישראל הקרויה נחלת ה' (ש"א כו יט). רלב"ג כותב: "למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס, אבל ראוי שישתדל האדם בהצלחתו, לפי מה שאפשר ואז יעזור ה' יתברך, כי השם יתברך לא יחדש המופתים רק במקומות הכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות".

כיצד הצליח תכסיסו של יואב?

יואב לבדו ניצח את הארמים והביסם. לשווא ציפה מלך עמון לעזרת שכיריו הארמים. באותה שעה לחם אבישי בבני עמון ליד בירתם ומנע מהם לבוא לעזרת הארמים. בני עמון נסוגו אל תוך העיר והתקבצו בה. בפעם הזאת לא התכוון יואב לכבוש את העיר, כי אם להתגונן מהתקפת בני עמון, מטרה זו הושגה רק כעבור שנה כאשר חדשו ישראל את מלחמתם בבני עמון (פרק יא). יואב ועמו כל צבא המלחמה שלא הוצרך לשלוח תגבורת לאבישי שב אחר הניצחון לירושלים.

מדוע לא כבש את רבת עמון?

ייתכן שחילו היה מועט ולא הייתה לו צידה לצור על העיר. הדדעזר בן רחב מלך צובה לא התייאש מהמפלול שנחל מידי דוד. הוא גייס צבא גדול של ארמים אשר שכנו מעבר לנהר פרת, והופיע בראש צבא זה בעבר הירדן בסביבות העיר חילם אשר בבשן. עתה נאלץ דוד עצמו לצאת למלחמה.

מה היו תוצאות הקרב?

דוד הנחילו שוב תבוסה גדולה. "ויערכו ארם לקראת דוד וילחמו עמו, וינס ארם מפני ישראל, ויהרג דוד מארם שבע מאות רכב וארבעים אלף פרשים ואת שובך שר צבאו הכה וימת שם" (פס' יז יח). ויראו כל מלכי ארם בני חסותו של הדדעזר כי נגפו לפני ישראל "וישלמו את ישראל". הם כרתו ברית שלום עם ישראל. ככתוב ביהושע י יא: "וכי השלימו ישבי גבעון את ישראל". בני עמון נעזבו לבדם ככתוב: "ויראו ארם להושיע את בני עמון".

עבודה בכתב

- 1) במה מתבטא יחסו הטוב של דוד לבני עמון לפי פרקנו?
- 2) כיצד הסבירו שרי חנון את שיגור שליחי דוד לעמון?
- 3) כיצד נהג בהם חנון? מה הייתה תגובתו של דוד?
- 4) מי היו בעלי הברית של חנון?
- 5) כיצד התנהלה המלחמה ומה היו תוצאותיה?
- 6) מדוע נאלץ דוד לצאת למלחמה ומה היו תוצאות הקרב?

7) התכירונו? מי אנחנו?

- א) מלך קל דעת ואכזר.
- ב) אנשים נכלמים.
- ג) בעלי בריתם של בני עמון.
- ד) שר צבא שנלחם בבני עמון.
- ה) שר צבא שנלחם בארמים.
- ו) יריב ארמי חזק לדוד.

8) מי אמר למי?

- א) אעשה חסד עם חנון בן נחש.
- ב) המכבד דוד את אביך בעיניך כי שלח לך מנחמים?
- ג) שבו בירחו עד יצמח זקנכם ושבתם.
- ד) אם תחזק ארם ממני והיתה לי לישועה.
- ה) ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך.
- ו) חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלקינו.

9) כתבו בלשון הספר.

- א) בני עמון נעשו שנואים על דוד.
- ב) אגפו את צבאות ישראל משני הצדדים.
- ג) קריאת עידוד.
- ד) הארמים לא העזו לבוא לעזרת בני עמון נגד ישראל.